

YOSHLAR VA AXBOROT PSIXOLOGIK XAVFSIZLIGI MASALALARI

ADPI “Ijtimoiy fanlar” kafedrası
katta o’qituvchisi M.D.Mahkamov
Andijon Davlat Pedagogika Instituti
Ijtimoiy gumanitar fanlar va san`at fakulteti
Tarix yo’nalishi 2-bosqich talabasi
Mohinur Habibullayeva Umidjon qizi

Annotatsiya: Maqolada o’quvchilar hamda talabalarning ta’lim muhitidagi psixologik xavfsizlik darajasi va ijtimoiy intellekt darajalari o’rtasidagi bog’liqlik bo’yicha bir qancha tadqiqot natijalari bilan tanishib chiqishingiz mumkin. Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi mana shu munosabatlarni takror aniqlash hamda ta’lim tizimida turli darajadagi psixologik xavfsizlik gipotezasini sinab ko’rish. O’smirlik hamda yoshlik davridagi ijtimoiy intellekt darajasi va uning tarkibiy qismlarini o’zgarishi bilan bog’liq.

Kalit so’z: ta’lim, yoshlar, axborot almashinuvi, ota-onalar, psixologik yordam, fuqarolik jamiyati, psixologik xavfsizlik, maktab muhiti, depressiya, xulq-atvor.

Barcha ta’lim beruvchilar yoshlarning ehtiyojlari haqida zarur ma’lumotlarni talab qiladi. Ta’lim muhitida ularning ehtiyojlarini hisobga olish hamda boshdan kechirishi mumkin bo’lgan qiyinchiliklarni baham ko’rilishi kerak. Ta’kidlash joizki, bu, ayniqsa, ruhiy sog’liq bilan bog’liq bo’lgan qiyinchiliklarning alomatlari darhol ko’zga tashlanmasa, juda muhim. Depressiya hamda tashvish kabi kasalliklar bilan bog’liq xotira, konsentratsiya yoki e’tibor muammolari ustozlar tomonidan xulq-atvor muammolari sifatida e’tibordan chetda qolib ketishi yoki noto’g’ri talqin etilishi mumkin va maktabda o’quvchi yoshlarga qanday munosabatda bo’lishiga bu juda katta ta’sir ko’rsatadi. Bundan tashqari, o’qituvchilar o’quvchining murakkab bo’lgan qiyinchiliklari to’g’risida cheklangan tushunchaga ega ekanliklari sababli, ular qo’rqitish hamda imtixon jarayonidagi stress kabi bir qancha maktab bilan bog’liq bo’lgan zararli muammolarni faol tarzda boshqarishlari mumkin emas.

O’quvchi yoshlarning salbiy his-tuyg’ulari axborot almashinuvi sohasi uchun anchagina qiyinchiliklar tug’diradi. Ota-onalar o’z farzandlarining xohish-istaklarga hurmat bilan qarashlari hamda ma’lumot almashish ehtiyoji o’rtasida ojizlik va keskinlikni his qildilar. Yoshlar nuqtayi nazaridan qaydigan bo’lsak, ota-onalarning ma’lumot almashishda ishtiroki haqida qisman havotirlar ham bor edi. Masalan, ba’zi o’quvchilarning ota-onalari maktabdagi muammolarni beixtiyor tarzda murakkablashtiradilar, ota-onalarning maktabdagi qiyinchiliklarni bilishi uyda qo’shimcha muammolarni keltirib chiqarishida asosiy vosita bo’lib xizmat qilishi mumkin yoki ota-onalarning maktab tashvishlari haqida bilishlari kasalligi bo’lgan ota-onalarning qo’shimcha stresslarini keltirib chiqarishi ham mumkin. Eng qiziq tarafi shundaki, yosh o’quvchilar ota-onalarining maktab ishtiroki masalasida taxminan yetti yoki sakkiz martalab murojaat qilishgan bo’lsa, ularning ota-onalari taxminan 364 va o’qituvchilari 67 marta murojaat qilganliklari aytiladi.

Axborot almashinuvi aniq, murakkab hamda nozik ishlov berishingizni talab etadi, ayniqsa ota-onalar va ustozlar o’rtasida kelib chiqadigan kelishmovchiliklar bilan ma’lumotlar qanday uzatilishi zarurligi to’g’risida muammolar mavjud bo’lganda. Ota-onalar ham asosiy ma’lumotlarni o’tkazib yubormaslikni hohlaganliklari uchun idoralararo xodimlar bilan ko’proq yuzma-yuz uchrashuvlar o’tkazishni xohlashdi. Ustozlarning ta’kidlashlaricha, yig’ilishlarning asosiy kamchiligi vaqt va resurslarni talab qilishi.

Biz boshqa chet el davlatlarining o’qituvchi va o’quvchi yoshlar ongidagi psixologik o’zgarish hamda axborot xavflari yuzasidan olib borilgan bir qancha tadqiqot hamda

olimlarning izlanishlari bilan ham tanishib chiqdik, xususan Avstraliya va Rossiya olimlari tadqiqotlari shular jumlasidandir.

Avstraliya davlatida ishlab chiqilgan "Ruhiy hamda psixologik salomatlik bo'yicha birinchi yordam" kabi ustozlarga qaratilgan bir qancha an'anaviy ruhiy salomatlik bo'yicha o'quv seminarlari tashkil etildi bu o'qituvchilarning ishonchini ta'limdan keyin oshirganligini ko'rsatuvchi baholashlar bilan va'da berdi. Amomo, turli xildagi dasturlar baholashlari o'rtasidagi takrorlanadigan mavzu, o'rta maktabda tahsil beruvchi ustozlarining ushbu turdagi faoliyatlarida qatnashishga vaqtlari yo'qligi. Bu Buyuk Britaniyadan bo'lgan Karter tomonidan o'qituvchilarning boshlang'ich malakasini oshirilishini ko'rib chiqish va tavsiyalar berilishi ko'proq talabalar va o'qituvchilar boshlang'ich treninglarini o'tkazishda ruhiy salomatlik to'g'risida o'rganishlari kerakligi haqida oqilona yo'l ekanligini yaqqol ko'rsatib beradi. Bu borada juda ehtiyotkor bo'lish zarur, chunki o'qituvchilarni tayyorlash bo'yicha o'quv dasturiga ruhiy salomatlikni tatbiq etish tezkor natijalarni keltira olmaydi.

Ota-onalar hamda yoshlarning ovozi bilan ta'kidlangan muhim masalalardan biri ma'lumot almashish uchun asosiy to'siq bu maxfiylik ekanligi edi. Izlanishlar, maxfiylik psixologik yordam so'ragan bolalar uchun qanday asosiy to'siq ekanligini ta'kidlaydi. Shunga qaramasdan, maktablarda ruhiy salomatlik masalalari maxfiylikni tekshirish bo'yicha keng ko'lamlilikni tatbiqot izlanish ishlari amalga oshirilmagan. Maxfiylikning noaniqligi esa buni ayniqsa juda muhim qiladi. Bizning tadqiqot va izlanishlarimiz ishtirokchilari konfidensiallik ustozlarni chalkashtirib yuborgan protokollarni himoya qilish bilan murakkablashganini taklif qilishdi, shuning uchun ham bundan kelib chiqadigan narsa hissiy zarar etkazish potentsiali sanaladi. Vanihoyat, yangi aniqlangan maxfiylik kodi maktab xavfsizligini ta'minlashi hamda o'quvchi yoshlarni ma'lumot almashishga undashi mumkin deb bemalol ayta olamiz.

Xulosa

Xulosa o'rnida shu aytishimiz mumkinki ruhiy salomatlik va psixologik o'zgarishlarni o'rganish bir-biriga uzviy ravishda bog'langan. Rivojlanish hamda ta'lim muassasalarida muvaffaqiyatga erishish uchun avvalo murakkab ruhiyati bilan bog'liq muammolari bo'lgan yoshlar qo'shimcha maktab yordamiga muhtoj. Biroq, hozirda ko'pchilik o'quvchilar o'qituvchilariga o'z qiyinchiliklari haqida habar bermaslikni afzal ko'rmoqdalar, chunki ular shaxsiy ruhiy salomatlik ma'lumotlarini hamda psixologik ahvollarini almashishda ishonchsizlik his qiladilar. Stigmaning murakkab bo'lgan to'siqlari, maktabda ishlovchi xodimlar o'rtasidagi ruhiy salomatlik bo'yicha bilimlarning yetarli emasligi va rasmiylashtirilgan jarayonlar axborot almashinuviga eng kuchli to'sqinlik qilayotgan sabablardan biridir. Shuning uchun ham ta'lim muassasalari axborot almashinuvini kuchaytirish uchun birgalikda ishlanishi zarur deb o'ylayman. Birinchi navbatda, maktablar hissiy jihatdan qo'llab-quvvatlovchi muhitga juda ham muhtoj, bu maktab xodimlaridan psixologik holatlari haqida ko'proq bilimga ega bo'lishlarini talab etadi, shuning uchun ular maxfiylikni boshqarish uchun yaxshi jihozlangan bo'lishlari zarur. Shuningdek, o'quvchi yoshlar hamda ota-onalarni hamkorlikda qaror qabul qilishlari, qanday ma'lumotlar va qanday almashishni hal qilishda ishtirok etishda rol o'ynashi zarur. Eng muhimi, yoshlar yangi axborot protokollarini shakllantirishda ishtirok etishlari zarur, buning boisi shundaki ular ko'pincha kattalar bilan deyarli bir xil fikrda emas va hozirda ularning hatti-harakatlariga yetarlicha e'tibor berilmayapti.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-sonli "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlar to'plami.-2017.-6 (766)-son.

2. Umarov.B, Qodirov. U, Karimov.X. Ochiq axborot tizimlarida axborot-psixologik xavfsizlik:darslik. T., 2012.

3. Safayev N.S., Ergashev P.S., Amirova N.A.,.Odilova N.G.,.Rahimova I.I, .Ziyavidtinova G. Z. Psixologik yutuklik asosiy mezonlarva rivojlanish qonuniyatlari. Toshkent-2018.

4. Грановская Р. М., Крижанская й, С. Творчэство И перодоленда стреотипов.- СПб.: ОМС, 1994.-С.56.

5. Abdulmadjidova, M. (2021). Muloqot–Bola Psixik Rivojlanishining Muhim Omili. BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIIY JURNALI, 1(6), 614-617.